

УДК 336.71.078.3

Кобилянська Л.М.
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу макроекономічного регулювання
та міжнародних відносин
Академії фінансового управління*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ДОХОДАМ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF COMBATING MONEY LAUNDERING

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасну практику захисту фінансових систем розвинених держав світу з метою протидії легалізації злочинних доходів. Виокремлено основні відмінності функціонування підрозділів фінансового моніторингу. Значну увагу приділено розробці та застосуванню превентивних засобів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Ключові слова: відмивання доходів, протидія, фінансовий моніторинг, ризики.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована современная практика защиты финансовых систем развитых государств мира с целью обеспечения противодействия легализации преступных доходов. Выделены основные различия функционирования подразделений финансового мониторинга. Значительное внимание уделяется разработке и применению превентивных мер по легализации доходов, полученных преступным путем.

Ключевые слова: отмыwanie доходов, противодействие, финансовый мониторинг, риски.

ANNOTATION

This article explores the modern practice of financial systems protection in the developed countries in order to ensure anti-money laundering. Author determined basic differences units functioning financial monitoring. Much attention is paid to the development and implementation of preventative measures for the legalization of proceeds from crime.

Keywords: money laundering, combating, financial monitoring, risks.

Постановка проблеми. Відмивання доходів ставить під загрозу діяльність фінансових систем та інститутів, дестабілізує економіку країн, сприяє корупції та стимулює діяльність організованих злочинних угруповань до подальших кримінальних правопорушень. Водночас технологічні досягнення в галузі електронної комерції, глобальна диверсифікація фінансових ринків і запровадження нових різновидів фінансових операцій забезпечують додаткові можливості для відмивання незаконних прибутків. Нині легалізація незаконних коштів є системою загрозою як для національних фінансових ринків, так і для світової економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, приділяли увагу такі вітчизняні й зарубіжні фахівці як: Є. Абрамов, Ю. Блащук, П. Біленчук, В. Голубев, С. Гуржій, О. Дзюблюк, В. Єгорова, О. Києвець, П. Кверк, В. Михальський, А. Суєтін, В. Танзі, В. Фадєєв. Пошук ефективних методів протидії цьому явищу спонукає до аналізу міжнародного досвіду захисту фінансових систем держав.

Метою статті є з'ясування сучасних заходів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що застосовуються у розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Відмивання незаконних доходів – це глобальна проблема. За оцінками МВФ, щорічний обсяг доходів від злочинної діяльності складає 2–5% світового валового продукту [1] та оцінюється щорічно від 590 млрд дол. до 1,5 трлн дол. [2]. Заслужують на увагу заходи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що застосовуються у розвинених країнах світу.

Діяльність фінансової розвідки Канади (Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada – FinTRAC), створеної у 2000 р., є підзвітною Міністерству фінансів країни. За наявності обґрунтованої підозри щодо легалізації незаконних доходів дані про операцію передаються до правоохоронних органів, де в процесі розслідування за необхідності створюються робочі групи у складі бухгалтерів та прокурорів.

Результати досліджень Центру аналізу фінансових трансакцій і звітності Канади засвідчують, що в країні з метою боротьби з відмиванням грошей і антитерористичним режимом фінансування створено складне середовище для злочинців, що намагаються легалізувати власні незаконні доходи. Згідно з законодавством Канади, особи, котрі проводять значні готівкові операції або міжнародні електронні перекази на суму понад 10 тис. дол., зобов'язані надати FinTRAC звітність про походження коштів. Інформація про трансакції обсягом 10 тис. дол. і більше автоматично передається до Центру.

З метою боротьби з відмиванням грошей і збільшенням витрат на ведення бізнесу злочинним шляхом перевіряється діяльність та фінансова звітність підприємств. Суб'єкти господарювання надають інформацію про обсяги капіталу та поточні операційні витрати, тоді як з боку фінансової розвідки Канади застосовується система оцінки ризиків легалізації незаконних доходів або фінансування тероризму корпораціями і трастами, проводиться належна перевірка клієнтів та консультації з питань корпоративної прозорості.

Фінансова розвідка Канади контролює діяльність казино завдяки обов'язковій звітності про виплати обсягом понад 10 тис. дол. Прикордонна служба Канади надає інформацію про транскордонне переміщення валюти і фінансових інструментів обсягом вище зазначеної суми. Для всіх без винятку фінансових організацій Канади існує система обов'язкової звітності та збереження фінансової документації, що надається за вимогою правоохоронним органам.

Прагнучи уникнення відповідальності, злочинці змушені структурувати грошові вклади, розбиваючи великі суми грошей на дрібніші. Структурування займає значний період часу і вимагає транспортування готівки, при цьому збільшується кількість установ, що приймають депозити та підвищується ймовірність з'ясування джерел походження коштів. Залучення третіх осіб, номінантів та адвокатів вимагає додаткових витрат, водночас зменшуючи злочинні доходи. Якщо треті особи не є членами сімей злочинців або близькими колегами, витрати на винагороду значно зростають. До того ж треті особи є додатковими джерелами інформації або доказів злочинної діяльності для правоохоронних органів. Отже, зазначені додаткові операції ускладнюють процес відмивання коштів, збільшують додаткові витрати, знижуючи при цьому шанси відмивання незаконних доходів.

Щорічно Центр аналізу фінансових трансакцій і звітності Канади опрацьовує близько 20 млн звітів про фінансові операції. FinTRAC, застосовуючи методи аналізу архівів даних, виявляє тенденції та шаблони, які застосовують злочинці для відмивання грошей або фінансування терористичної діяльності, а також розробляє превентивні заходи стосовно легалізації незаконних доходів і фінансової підтримки тероризму [3].

Закон про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму (Proceeds of Crime (Money Laundering) and Terrorist Financing Act) визначає основні норми щодо встановлення вимог до обліку та ідентифікації клієнтів у фінансовому секторі для покращення методів розслідування і судового розгляду справ стосовно злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей, відповідно до Кримінального кодексу Канади і Закону про контроль у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. У 2000–2006 рр. до закону внесено зміни, згідно з якими передбачено розширення сфери його застосування з метою запобігання терористичній діяльності, визначення джерел і каналів фінансування терористів, зокрема, розширення вимог щодо ідентифікації клієнта, ведення звітності фінансових організацій, включення нових зобов'язань щодо повідомлень про підозрілі операції через міжнародні електронні перекази, проведення і здійснення дотримання процедури оцінки ризику.

Закон передбачає карну відповідальність за порушення законодавства про боротьбу з відмивання доходів, зокрема накладання штрафних санкцій у розмірі до 2 млн дол., а також позбавлення волі строком до 5 років.

Підрозділ з обробки фінансової інформації Бельгії (Belgian Financial Intelligence Processing Unit – STIF-CFI) було створено у 1993 р. Підрозділ є незалежним адміністративним органом, наділеним статусом юридичної особи і контролюється Міністерством юстиції та фінансів. У його складі працюють юридичні та фінансові експерти під керівництвом старшого офіцера федеральної поліції. Основним видом діяльності підрозділу фінансової розвідки є аналіз підозрілих операцій та повідомлень поліцейських, митних та інших державних органів, а також за необхідності призупинення таких операцій.

Підрозділ проводить типологічний аналіз робочих документів для опису методів легалізації злочинних доходів. Визначаючи типологічні характеристики таких злочинів у кримінальних справах, що направляються в правоохоронні органи, Підрозділ з обробки фінансової інформації має на меті підвищити ступінь виявлення підозрілих трансакцій шляхом розкриття інформації про установи та фізичних осіб. Вивчення типологій охоплює період тривалістю один рік, досліджують справи, передані до судових органів за вказаний період, завдяки чому визначають загальні тенденції, а також проводять дослідження специфічних трендів. Завдяки аналізу кримінальних справ, наданих протягом року, Підрозділ з обробки фінансової інформації виокремлює певні характерні риси діяльності з відмивання грошових коштів. Загалом виявлені тенденції відображають різноманітність методів легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму і демонструють важливість співпраці зацікавлених організацій як на національному, так і на міжнародному рівнях. Крім того, під час інформаційних засідань отримані дані доводять до відома організацій приватного сектору економіки [4].

Підрозділ з обробки фінансової інформації проводить власну оцінку загроз, однак для підтвердження загальних характеристик використовують зовнішні офіційні джерела інформації. До таких джерел належать звіти міжнародних організацій (ООН, ФАТФ, міжнародна організація органів фінансової розвідки «Егмонт»), національних органів державної влади (сенату, комітетів з проведення парламентських розслідувань, поліцейських служб, служб державної безпеки) або органів нагляду та регулювання (банківських комісій, комісій з фінансових питань, комісій з питань страхування). Окрім виявлення тенденцій на підставі аналізу документів, поданих протягом року, підрозділ фінансової розвідки проводить типологічні тематичні дослідження. Зокрема, було проведено типологічні дослідження фінансових операцій, специфічних явищ, основних правопорушень і

звітуючих організацій. Результати цих досліджень розміщують на сайті Підрозділу з обробки фінансової інформації з метою збільшення кількості виявлення підозрілих трансакцій [5].

За двадцятирічний період функціонування Підрозділ обробки фінансової інформації Бельгії виявив значну кількість підозрілих операцій, пов'язаних з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму на загальну суму 22,499 млрд євро. Серед основних правопорушень – фінансове шахрайство (6,768 млрд євро), організована злочинність (5,149 млрд євро). Викрито значну кількість операцій на суму 226 млн євро, що причетні до фінансування тероризму [6]. Так, лише у 2013 р., за даними STIF-CFI, до судових органів спрямовано 25 справ через наявність серйозних ознак фінансування тероризму на загальну суму 2,57 млн євро [7].

Як повідомляє Підрозділ з обробки фінансової інформації Бельгії, пік відмивання грошей припадає на 2009–2013 рр. Серед організованих злочинних угруповань розповсюджені такі злочини, як: шахрайство, шахрайство з ПДВ, підробки, незаконний обіг діамантів і дорогоцінних металів, автомобілів, незаконна торгівля, фіктивне банкрутство, незаконне привласнення корпоративних активів, приватна чи державна корупція, шахрайство з субсидіями і махінації на фондових ринках.

З метою приховування обробки операції з відмивання коштів поєднуються з абсолютно законними угодами. Завдяки новим технологіям і глобалізації економіки, злочинці мають доступ до фінансових систем будь-яких країн та можливість швидкого переміщення доходів, отриманих злочинним шляхом, використовуючи як традиційні канали, так і альтернативні мережі. Водночас кримінальні чи фінансові розслідування можуть зайняти кілька років без гарантованих задовільних результатів. Непрозора діяльність офшорних фінансових центрів також ускладнює розслідування.

Основною ціллю Організації з боротьби з фінансовими злочинами США (The Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN) [8], створеної у 1970 р., є захист фінансової системи від незаконного використання, боротьба з відмиванням грошей і забезпечення національної безпеки.

До банку даних FinCEN входять: база даних фінансової інформації (Financial Data Base – FDB); база комерційних даних з відомостями про корпорації та фізичних осіб, джерелом яких є бази даних комерційних аналітичних центрів і спеціалізованих служб, а також інформація Митної служби та Служби внутрішніх доходів США; картотека судових справ правоохоронних органів і інформації, що надходить від федеральних розвідувальних служб США, включаючи бази даних про джерела «брудних» грошей (Source Data Base); база даних розслідувань випадків відмивання грошей (Undercover Money Laundering Investigations Data Base) та передачі

кримінальних справ до судів (Criminal Referral Data Base).

У базі даних фінансової інформації акумулюються декларації, які подають фінансові установи США в FinCEN, а саме: про окремі проведені операції з готівкою сумами, що перевищують 5 тис. дол. (Currency Transaction Reports CTR); про фінансові операції в казино (Currency Transaction Reports by Casinos-CTRC) на суму понад 3 тис. дол.; про банківські та інші фінансові рахунки за кордоном (Reports of Foreign Bank and Financial Accounts); про готівкові надходження, що подають в казначейство при отриманні доходу від комерційної або професійної діяльності на суму понад 5 тис. дол. Технологія штучного інтелекту AI/MPP (Artificial Intelligence/Massive Parallel Processing), що застосовується FinCEN, дозволяє здійснювати моніторинг американського електронного банкінгу в режимі реального часу, скануючи понад 70 найбільших американських баз даних з метою виявлення нетипових фінансових операцій для подальшого їх вивчення фахівцями [9, с. 23–24].

Згідно з вимогами законодавчої системи США, банки та кредитно-фінансові установи зобов'язані зберігати бухгалтерські записи, надавати звіти про підозрілі трансакції, що перевищують 10 тис. дол. в будь-якій валюті, проводити ідентифікацію нових клієнтів. Головна вимога полягає в наданні звітності в тих випадках, коли клієнт здійснює операцію на суму понад 10 тис. дол. у вигляді готівки, банківських трат, туристичних чеків і поштових грошових переказів. Ці закони також розповсюджуються на авіалінії, фінансові компанії, готелі, ломбарди, ресторани і пункти оптової торгівлі окремими видами товарів.

Заслуговує на увагу досвід підрозділів фінансової розвідки зарубіжних країн щодо визначення рівня ризиків відмивання доходів. Так, у Бельгії проводять аналіз кримінальних справ, переданих до суду, з метою виявлення типологічних методів легалізації злочинних доходів та запровадження превентивних заходів. Національне агентство поліції Японії щороку публікує звіт про національну оцінку ризиків, в якому детальну увагу приділяють аналізу проблем легалізації незаконно отриманих доходів. Агентство з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю Великобританії приділяє значну увагу оцінці загроз діяльності організованих злочинних угруповань, розробляє прогнози розвитку криміногенної ситуації в країні та виносить їх на широкий загаль [5].

Досвід проведення заходів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом або фінансування тероризму в економічно розвинених країнах світу (зокрема, США) свідчить про те, що значно ефективнішою є робота підрозділів фінансової розвідки в тих державах, де система збору інформації включає в себе значну кількість джерел аналітичної інформації, зокрема клієнтські бази даних, дані спеціалізова-

них служб, комерційних аналітичних центрів, зовнішні джерела інформації.

У міжнародній практиці серед кримінально-правових санкцій у випадку легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму – позбавлення волі від 6 місяців до 20 років з конфіскацією майна, заборона займати службові посади, адміністративна відповідальність (штрафи). Найбільш високий рівень організації фінансового моніторингу та найжорсткіші умови покарання щодо порушення закону у сфері легалізації доходів та фінансування тероризму запроваджено у США.

Показовим є застосування досвіду Австралії [5], де розроблено список ознак країн, що представляють високий ризик на національному рівні. До основних таких ознак належать: наявність пільгових податкових режимів; наявність широких законів про банківську та фінансову таємницю; значні обсяги небанківських міжнародних переказів грошей; країни, що є регіональними або світовими фінансовими центрами; часті зміни нормативної бази, включаючи розмиті законодавчі та нормативні положення у напрямі протидії відмивання доходів/фінансування тероризму; слабке регулювання реєстрації компаній, фінансових ринків та обміну іноземної валюти; наявність зон вільної торгівлі або особливих економічних зон; країни, що є джерелом походження незаконних товарів і послуг; країни, через які здійснюється транзит незаконних товарів і послуг; низькі податки на акордонні доходи; простота створення і реєстрації складних юридичних осіб з метою приховування факту бенефіціарного володіння активами/власністю; країни, що залучені у серйозні внутрішні чи зовнішні конфлікти; наявність схем ухилення законними компаніями від заходів валютного контролю і регулювання; обмежені повноваження на арешт і конфіскацію активів/власності; слабкі можливості правоохоронних органів і органів прикордонного контролю; рівень корупції в державі; наявність великих «паралельних» секторів або чорного ринку в економіці; країни, де у великих обсягах використовують готівку; країни, що не мають договору про екстрадицію; юрисдикції, які є місцем постійного проживання членів злочинних організацій, або в яких члени злочинних угруповань мають міцні родинні чи культурні зв'язки; юрисдикції, де злочинці мають можливість отримати подвійне громадянство.

Підрозділ фінансової розвідки США FinCEN також формує додатковий список країн, «підозрілих» з точки зору залучення в процес відмивання злочинних доходів. Американські банки застосовують список FinCEN поряд зі списком FATF.

Ефективними є заходи координації співпраці органів, що протидіють легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Інформаційно-аналітичний центр США FinCEN взаємодіє з Центральним

розвідувальним управлінням (ЦРУ), Федеральним бюро розслідувань (ФБР), Розвідувальним управлінням Міністерства оборони (РУМО), Агентством національної безпеки (АНБ), яке здійснює перехоплення інформації за електронними (зокрема й закритими) каналами зв'язку як на території США, так і за кордоном. Підрозділи фінансової розвідки таких країн як Німеччина, Великобританія, Австрія, Ірландія також проводять координацію діяльності, обмін інформацією з правоохоронними органами та беруть участь у слідчих діях.

Висновки. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом набуває глобального характеру. Має місце тенденція диверсифікації інструментів та схем відмивання доходів, що потребує моніторингу та дослідження з метою ефективної протидії і боротьби з цим явищем, а також розробки нових методів протидії відмивання коштів.

Кожна держава має свою специфіку впровадження та вдосконалення системи заходів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Проведений аналіз заходів протидії легалізації злочинних доходів дозволяє виділити окремі специфічні характеристики служб фінансового моніторингу Канади, Бельгії, США. Основними з них є широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму; підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, створення автоматизованої ризик-орієнтованої системи обробки інформації; поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а також ухилення від сплати податків; розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу; відповідність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування; делегування на законодавчому рівні уповноваженому органу в сфері протидії легалізації незаконних доходів функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу; координація діяльності інститутів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Money-Laundering and Globalization [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html>.
2. Офіційний сайт Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.fintrac.gc.ca/fintrac-canafe/definitions/money-argent-eng.asp>.
3. Results Through Financial Intelligence // FinTRAC Annual Report 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.fintrac.gc.ca/publications/ar/2013/ar2013-eng.pdf>

4. Офіційний сайт Belgian Financial Intelligence Processing Unit CTIF-CFI [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ctif-cfi.be/website/index.php?option=com_content&view=article&id=201&catid=21&Itemid=144&lang=en.
5. Стратегии оценки рисков легализации денежных средств, полученных преступным путем, и финансирования терроризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://eurasiangroup.org/ru/news/typ_strat.pdf.
6. White paper on criminal money // 20 years of combating money laundering and terrorist financing / Belgian Financial Intelligence Processing Unit (CTIF-CFI) [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ctif-cfi.be/website/images/EN/annual_report/20yearsctifcfi.pdf.
7. Cellule de Traitement des Informations Financières // 20e Rapport d'activités 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ctif-cfi.be/website/images/FR/annual_report/ra2013-03102014.pdf.
8. Офіційний сайт Financial Crimes Enforcement [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.fincen.gov>.
9. Жубрин Р.В. Борьба с легализацией преступных доходов: теоретические и практические аспекты / Р.В. Жубрин. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 488 с.